

**OILAVIY KITOBXONLIKNI TASHKIL ETISHNING ZAMONAVIY
PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALARI**

Rustamova Navbaxor Yaxshiboyevna

Samarqand viloyati pedagogik mahorat markazi
“Ijtimoiy va amaliy fanlarni o‘qitish metodikasi”
kafedrası o‘qituvchisi, mustaqil ilmiy izlanuvchi
(e-mail: navbaxorrustamova1987@gmail.com)

Тел: +99850 005-56-55

Annotatsiya. Mazkur maqolada oilaviy mutolaani tashkil etishning pedagogik asoslari, metodik yondashuvlari hamda zamonaviy texnologiyalari tahlil qilingan. Oilaviy mutolaani samarali tashkil etish tamoyillari, bosqichlari va metodlari yoritilib, birgalikdagi mutolaa hamda interaktiv mutolaa texnologiyalarining o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyati, tanqidiy fikrlash, kommunikativ kompetensiya va ma’naviy-axloqiy fazilatlarni rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlari ochib berilgan. Shuningdek, elektron kutubxonalar, audiokitoblar, multimedia resurslari va sun’iy intellekt vositalaridan foydalanish asosida oilaviy mutolaaning innovatsion modeli tavsiflangan.

Kalit so‘zlar: oilaviy mutolaa, oilaviy kitobxonlik, kitobxonlik madaniyati, pedagogik texnologiyalar, birgalikdagi mutolaa, interaktiv mutolaa, mutolaa metodlari, oilaviy kitob muhokamasi, pedagogik hamkorlik, tayanch kompetensiyalar, tanqidiy fikrlash, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, sun’iy intellekt, elektron kutubxonalar.

**СОВРЕМЕННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ
ОРГАНИЗАЦИИ СЕМЕЙНОГО ЧТЕНИЯ**

Аннотация. В данной статье проанализированы педагогические основы, методические подходы и современные технологии организации семейного чтения. Освещены принципы, этапы и методы эффективной организации семейного чтения, раскрыты педагогические возможности технологий совместного и интерактивного чтения в развитии читательской культуры, критического мышления, коммуникативной компетентности, а также духовно-нравственных качеств обучающихся. Кроме того, представлена инновационная модель семейного чтения, основанная на использовании электронных библиотек, аудиокниг, мультимедийных ресурсов и средств искусственного интеллекта.

Ключевые слова: семейное чтение, семейная читательская культура, читательская культура, педагогические технологии, совместное чтение, интерактивное чтение, методы чтения, обсуждение книги в семье, педагогическое сотрудничество, ключевые компетенции, критическое мышление, информационно-коммуникационные технологии, искусственный интеллект, электронные библиотеки.

Modern Pedagogical Technologies for Organizing Family Reading

Abstract. This article analyzes the pedagogical foundations, methodological approaches, and modern technologies for organizing family reading. It examines the principles, stages, and methods of effective family reading organization and highlights the pedagogical potential of shared and interactive reading technologies in developing students reading culture, critical thinking, communicative competence, and moral values. In addition, the article presents an innovative model of family reading based on the integration of electronic libraries, audiobooks, multimedia resources, and artificial intelligence technologies.

Keywords: family reading, family reading culture, reading culture, pedagogical technologies, shared reading, interactive reading, reading methods, family book discussion, pedagogical collaboration, key competencies, critical thinking, information and communication technologies, artificial intelligence, electronic libraries.

Zamonaviy ta'lim tizimida oilaviy mutolaani tashkil etish yosh avlodning intellektual, ma'naviy va madaniy rivojlanishini ta'minlovchi muhim pedagogik vositalardan biri hisoblanadi. Oilaviy mutolaa nafaqat kitob o'qish jarayoni, balki oila a'zolarining birgalikdagi ta'limiy, tarbiyaviy va kommunikativ faoliyati sifatida ham qaraladi. Shu sababli oilaviy mutolaani ilmiy asosda tashkil etish metodikasini ishlab chiqish zamonaviy pedagogikaning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Oilaviy mutolaani tashkil etish metodikasi deganda, oila a'zolarining yosh, psixologik va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda kitob mutolaasi jarayonini maqsadli, tizimli va samarali tashkil etish usullari, vositalari va shakllari majmui tushuniladi. Mazkur metodikaning asosiy maqsadi oilada kitobxonlik muhitini shakllantirish, mutolaa madaniyatini rivojlantirish va o'quvchilarning kompetensiyalarini takomillashtirishdan iborat. Oilaviy mutolaa shaxsning intellektual, ma'naviy va axloqiy kamolotini ta'minlovchi muhim pedagogik jarayonlardan biri hisoblanadi. Mazkur jarayonni samarali tashkil etish ilmiy asoslangan pedagogik tamoyillar, metodlar va texnologiyalarga tayanishni talab etadi. Pedagogik adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, oilaviy mutolaani tashkil etish tizimli yondashuv asosida amalga oshirilgandagina uning tarbiyaviy va rivojlantiruvchi samaradorligi ortadi. Oilaviy mutolaani tashkil etishda bir qator pedagogik

tamoyillarga amal qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Jumladan, tizimlilik va izchillik tamoyili mutolaa faoliyatining muntazam va bosqichma-bosqich tashkil etilishini ta'minlaydi. Yosh xususiyatlarini hisobga olish tamoyili o'quvchilarning psixofiziologik rivojlanish darajasi hamda qiziqishlariga mos adabiyotlarni tanlash imkonini beradi. Shaxsga yo'naltirilganlik tamoyili esa har bir bolaning individual ehtiyojlari, qobiliyatlari va mutolaa tajribasini inobatga olishni nazarda tutadi. Shu bilan birga, uzluksizlik tamoyili oilaviy mutolaaning doimiy davom ettirilishini, hamkorlik tamoyili esa ota-ona, farzand va ta'lim muassasalari o'rtasidagi o'zaro pedagogik hamkorlikni ta'minlaydi. Faollik va mustaqillik tamoyili bolalarda mustaqil kitob tanlash, fikr yuritish hamda xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarga tayanganlik tamoyili esa mutolaa mazmunini ma'naviy-axloqiy tarbiya bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Ilmiy-pedagogik manbalarda oilaviy mutolaani tashkil etishning bosqichma-bosqich modeli tavsiya etiladi. Dastlabki bosqichda oilaning kitobxonlik madaniyati, mutolaa ehtiyojlari, qiziqishlari hamda pedagogik imkoniyatlari diagnostika qilinadi. Keyingi bosqichda mutolaaning maqsad va vazifalari aniqlashtirilib, ishtirokchilarning yosh va individual xususiyatlariga mos badiiy, ilmiy-ommabop hamda tarbiyaviy adabiyotlar tanlanadi. Asosiy bosqichda mutolaa jarayoni tashkil etilib, o'qilgan asarlar yuzasidan suhbatlar, muhokamalar, savol-javoblar va tahliliy faoliyat olib boriladi. Yakuniy bosqichda esa erishilgan natijalar pedagogik monitoring asosida baholanib, keyingi faoliyatni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Oilaviy mutolaani samarali tashkil etishda zamonaviy pedagogik metodlardan kompleks foydalanish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Xususan, suhbat metodi o'qilgan material mazmunini chuqur anglashga xizmat qilsa, tushuntirish metodi murakkab tushunchalarni izohlash imkonini beradi. Muhokama va savol-javob metodlari o'quvchilarning tanqidiy fikrlash, dalillash hamda kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantiradi. Kuzatish metodi mutolaa jarayonidagi faollik va o'zgarishlarni aniqlash imkonini bersa, muammoli vaziyat yaratish metodi mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvni rag'batlantiradi. Refleksiya metodi esa o'quvchilarning o'z faoliyatini tahlil qilish, erishilgan natijalarni baholash hamda kelgusidagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilashga xizmat qiladi.

Oilada qulay mutolaa muhitini yaratish oilaviy kitobxonlik samaradorligini ta'minlovchi muhim pedagogik shartlardan biridir. Bunda oilada kitob javoni yoki kichik kutubxona tashkil etish, kundalik yoki haftalik mutolaa vaqtini rejalashtirish, bosma va elektron axborot resurslaridan oqilona foydalanish hamda ota-onalarning shaxsiy namuna ko'rsatishi alohida ahamiyatga ega. Ota-onalarning mutolaa jarayonidagi faol ishtiroki farzandlarda kitobga nisbatan ijobiy munosabatni

shakllantiradi, muntazam mutolaa odatini rivojlantiradi va oilada kitobxonlik madaniyatining barqaror qaror topishiga xizmat qiladi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlarga ko'ra, oilaviy mutolaa faqat matnni o'qish bilan cheklanib qolmasligi, balki o'qilgan materialni tahlil qilish, real hayotiy vaziyatlar bilan bog'lash, ijodiy topshiriqlarni bajarish, loyihaviy faoliyatni tashkil etish hamda samarali muloqot bilan uyg'unlashtirilishi lozim. Bunday integrallashgan yondashuv o'quvchilarning funksional savodxonligini oshirish, tanqidiy va kreativ fikrlashini rivojlantirish, kommunikativ kompetensiyalarini takomillashtirish hamda mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim pedagogik omil sifatida namoyon bo'ladi.

Shunday qilib, oilaviy mutolaani ilmiy asoslangan pedagogik tamoyillar, bosqichlar va metodlar asosida tashkil etish shaxsning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash, oilada kitobxonlik madaniyatini yuksaltirish hamda uzluksiz ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Oilaviy mutolaani tashkil etish metodikasi oila, ta'lim muassasalari va kutubxonalar o'rtasidagi uzviy hamkorlikka asoslangan murakkab pedagogik tizim hisoblanadi. Mazkur tizimning samaradorligi ilmiy asoslangan yondashuvlar, zamonaviy pedagogik texnologiyalar hamda ishtirokchilarning faol hamkorligiga bog'liq. Oilaviy mutolaani rivojlantirishda qo'llaniladigan innovatsion pedagogik texnologiyalar orasida birgalikdagi mutolaa texnologiyasi alohida o'rin tutadi. Ushbu texnologiya ota-onalar va farzandlarning birgalikda kitob mutolaa qilishi, o'qilgan asarlar yuzasidan fikr almashishi, ularni tahlil qilishi va muhokama etishi orqali shaxsning intellektual, ma'naviy hamda kommunikativ rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan.

Pedagogik tadqiqotlar natijalari birgalikdagi mutolaaning o'quvchilarda kitobga qiziqishni oshirish, o'quv motivatsiyasini kuchaytirish, oiladagi ijtimoiy-psixologik muhitni yaxshilash hamda ota-ona va farzand o'rtasidagi muloqotni rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. Ayniqsa, boshlang'ich va o'rta maktab yoshidagi bolalarda mazkur texnologiya kitobxonlik madaniyatini shakllantirish, mustaqil fikrlashni rivojlantirish va ta'limiy faoliyatga ijobiy munosabatni qaror toptirishda yuqori pedagogik samaradorlikka ega.

Birgalikdagi mutolaa texnologiyasi izchil tashkil etiladigan to'rt bosqichni o'z ichiga oladi. Tayyorgarlik bosqichida mutolaaning maqsad va vazifalari aniqlanadi, yosh hamda individual xususiyatlarga mos adabiyotlar tanlanadi, mutolaa vaqti belgilanadi va pedagogik faoliyat rejalashtiriladi. Ushbu bosqich mutolaa jarayonining samarali tashkil etilishi uchun zarur metodik asosni yaratadi. Asosiy bosqichda ota-onalar va farzandlar birgalikda kitob mutolaa qiladilar. Jarayon davomida matn navbatma-navbat o'qiladi, murakkab tushunchalar izohlanadi, asar mazmuni tahlil qilinadi hamda qahramonlarning xatti-harakatlari va xarakteriga baho beriladi. Mazkur

faoliyat o'quvchilarning matnni anglash, mantiqiy fikrlash va tahliliy ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Keyingi bosqichda o'qilgan asarlar yuzasidan pedagogik muhokama tashkil etiladi. Muhokama davomida asarning mazmuni chuqur tahlil qilinadi, qahramonlarning xulq-atvori baholanadi, axloqiy xulosalar chiqariladi va asardagi voqealar real hayotiy vaziyatlar bilan bog'lanadi. Yakuniy refleksiya bosqichida esa o'quvchilarning mutolaa jarayoni haqidagi taassurotlari aniqlanadi, erishilgan natijalar baholanadi hamda kelgusidagi mutolaa faoliyatini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Raqamli ta'lim texnologiyalarining jadal rivojlanishi oilaviy mutolaaning yangi shakllarini yuzaga keltirmoqda. Bugungi kunda elektron kitoblar, audiokitoblar, multimedia resurslari va interaktiv ta'lim platformalaridan foydalanish mutolaa jarayonining qamrovi va samaradorligini sezilarli darajada oshirmoqda. Mazkur vositalar an'anaviy kitob mutolaasini zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan uyg'unlashtirish orqali oilaviy kitobxonlikning innovatsion modelini shakllantirish imkonini beradi. Oilaviy mutolaaning ajralmas tarkibiy qismi sifatida kitob muhokamasi alohida pedagogik ahamiyat kasb etadi. Muhokama jarayoni o'quvchilarning matn mazmunini chuqur anglashiga, mustaqil fikrlashiga, tahliliy va ijodiy yondashuvni rivojlantirishiga, shuningdek, muloqot madaniyati va axloqiy qarashlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu sababli kitob muhokamasi oilaviy mutolaaning tarbiyaviy va rivojlantiruvchi imkoniyatlarini to'liq namoyon etuvchi samarali pedagogik vosita sifatida e'tirof etiladi.

Zamonaviy pedagogik amaliyotda oilaviy kitob muhokamasini tashkil etishda turli interfaol metodlardan foydalanish tavsiya etiladi. Erkin suhbat metodi ishtirokchilarga asar yuzasidan o'z fikr va taassurotlarini erkin bayon etish imkonini yaratadi. Muammoli savollar metodi o'quvchilarni voqealar rivoji va qahramonlar faoliyatini tanqidiy tahlil qilishga undaydi hamda muqobil yechimlarni izlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bahs-munozara metodi o'z nuqtai nazarini asoslash, dalillar keltirish va boshqalarning fikriga hurmat bilan munosabatda bo'lish madaniyatini shakllantiradi. Klaster va konseptual xaritalar metodlari asardagi asosiy g'oya va tushunchalarni tizimlashtirish, ular o'rtasidagi mantiqiy bog'liqlikni aniqlash imkonini beradi. Rolli o'yinlar metodi esa qahramonlar obraziga kirish orqali empatiya, emotsional intellekt va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishda samarali pedagogik vosita hisoblanadi.

Shunday qilib, birgalikdagi mutolaa texnologiyasi va oilaviy kitob muhokamasi zamonaviy pedagogikaning samarali texnologiyalaridan biri bo'lib, u o'quvchilarning kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish, tayanch kompetensiyalarini shakllantirish, ma'naviy-axloqiy tarbiyasini takomillashtirish hamda oilada sog'lom ma'naviy

muhitni qaror toptirishga xizmat qiladi. Mazkur texnologiyalarni ta'lim muassasalari, kutubxonalar va oilalarning uzviy hamkorligi asosida tizimli joriy etish oilaviy mutolaaning pedagogik samaradorligini yanada oshirishning muhim omili hisoblanadi. Oilaviy kitob muhokamasi jarayonida ota-onalarning pedagogik roli muhim ahamiyat kasb etadi. Ular nafaqat mutolaa ishtirokchilari, balki moderator, maslahatchi va hamkor sifatida ham faoliyat olib borishlari lozim. Muhokama jarayonida bolalarning fikrlarini erkin bayon etishlari, o'z nuqtai nazarini asoslashlari va mustaqil xulosalar chiqarishlari uchun qulay pedagogik muhit yaratish mutolaaning tarbiyaviy hamda rivojlantiruvchi samaradorligini oshiradi. Bunday yondashuv o'quvchilarda muloqot madaniyati, tanqidiy fikrlash va refleksiv tahlil ko'nikmalarining shakllanishiga xizmat qiladi.

Ta'limning zamonaviy paradigmasida interaktiv ta'lim texnologiyalaridan foydalanish ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Mazkur yondashuv oilaviy mutolaa jarayoniga ham keng tatbiq etilib, o'quvchilarning bilish faolligini oshirish, mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini rivojlantirish hamda ijodiy salohiyatini yuzaga chiqarishga xizmat qilmoqda. Shu nuqtai nazardan, interaktiv mutolaa texnologiyalari oilaviy kitobxonlikni tashkil etishning innovatsion modeli sifatida alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Interaktiv mutolaa texnologiyasi mutolaa jarayonida interfaol metodlar, raqamli vositalar va innovatsion pedagogik yondashuvlarni uyg'un qo'llashga asoslangan yaxlit pedagogik tizim hisoblanadi. Ushbu texnologiyaning asosiy maqsadi mutolaa jarayonini passiv axborotni qabul qilish shaklidan faol bilish, tahlil qilish va ijodiy o'zlashtirish faoliyatiga aylantirishdan iborat. Mazkur texnologiyani qo'llash natijasida o'quvchilarning mutolaa faolligi ortadi, tanqidiy va kreativ fikrlash rivojlanadi, kommunikativ kompetensiyalar shakllanadi hamda axborot madaniyati takomillashadi.

Oilaviy mutolaa amaliyotida interaktiv metodlardan kompleks foydalanish yuqori pedagogik samaradorlikni ta'minlaydi. Xususan, "Aqliy hujum" metodi o'quvchilarning asar mazmuni yuzasidan erkin fikr yuritishi, turli g'oyalarni ilgari surishi va ijodiy yondashuvni namoyon etishiga imkon yaratadi. "INSERT" metodi mutolaa jarayonida yangi ma'lumotlarni aniqlash, tushunarsiz o'rinlarni belgilash, qiziqarli g'oyalarni ajratish hamda qo'shimcha savollarni shakllantirish orqali matnni ongli o'zlashtirishga xizmat qiladi.

"Asarning mazmunini qisqa, lo'nda va tizimli ifodalashda "Sinkveyn" metodi samarali vosita hisoblanadi. Ushbu metod o'quvchilarda umumlashtirish, asosiy g'oyani ajratib olish va mantiqiy xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi. "Baliq skeleti" (Fishbone) metodi esa asardagi voqea-hodisalar va muammolarni sabab-oqibat munosabatlari asosida tahlil qilish imkonini beradi. Natijada o'quvchilar analitik

fikrlash, muammolarni tizimli tahlil qilish va ularning yechimlarini izlash ko'nikmalarini egallaydilar.

Oilaviy mutolaa jarayonida "FSMU" texnologiyasidan foydalanish ham muhim pedagogik ahamiyatga ega. Mazkur texnologiya o'quvchilarning o'z fikrini erkin bayon etishi, bildirilgan fikrni dalillar bilan asoslay olishi, tegishli misollar keltirishi va yakunda umumlashtirilgan xulosalar chiqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa argumentatsion fikrlash madaniyati hamda ilmiy muloqot kompetensiyasining shakllanishiga xizmat qiladi.

Raqamli transformatsiya sharoitida interaktiv mutolaa texnologiyalarining imkoniyatlari yanada kengaymoqda. Xususan, elektron kutubxonalar, audiokitoblar, multimedia resurslari, sun'iy intellekt asosidagi ta'lim vositalari va onlayn ta'lim platformalaridan foydalanish oilaviy mutolaaning mazmuni hamda tashkiliy shakllarini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Mazkur vositalar mutolaa jarayonini individuallashtirish, vizuallashtirish va interaktiv tashkil etish orqali o'quvchilarning o'quv motivatsiyasini oshiradi hamda axborot-kommunikatsiya kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ular oilada an'anaviy kitob mutolaasi va raqamli ta'lim muhitini integratsiyalash imkonini beruvchi innovatsion pedagogik modelni shakllantiradi.

Shunday qilib, interaktiv mutolaa texnologiyalari oilaviy kitobxonlikni rivojlantirishning zamonaviy va samarali pedagogik vositalaridan biri hisoblanadi. Mazkur texnologiyalarni oilaviy ta'lim amaliyotiga tizimli joriy etish o'quvchilarning intellektual salohiyati, tanqidiy va kreativ fikrlashi, kommunikativ hamda axborot bilan ishlash kompetensiyalarini rivojlantirish bilan bir qatorda, ularning ma'naviy-axloqiy kamoloti va uzluksiz kitobxonlik madaniyatini shakllantirishning muhim pedagogik omili sifatida namoyon bo'ladi. Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, oilaviy mutolaani samarali tashkil etish ilmiy asoslangan pedagogik tamoyillar, zamonaviy metodlar va innovatsion texnologiyalarga tayanadigan kompleks pedagogik jarayon hisoblanadi. Mazkur jarayonni tashkil etishda tizimlilik, uzluksizlik, hamkorlik, shaxsga yo'naltirilganlik hamda yosh xususiyatlarini hisobga olish tamoyillariga amal qilish oilaviy kitobxonlik madaniyatini shakllantirishning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilga adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining "Axborot-kutubxona faoliyati to'grisida"gi Qonuni. 13.04.2011-yildagi 280-II-son. <https://lex.uz/docs/-1769736>.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining. 2017-yil 13-sentabrdagi. "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish tizimini rivojlantirish,

kitob mutoolasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida"gi PQ-3271-sonli qarori.

3. G'anieva D.A. "Ta'lim maqsadlarini amalga oshirishda axborot- resurs markazlarining roli" -T.:Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2009.

4. G'anieva D.A., Ratner R.I. "Ta'lim tizimidagi axborot-kutubxona jarayonlarini axborotlashtirishni tashkil etish va boshqarish".-T., Yangi asr avlodi, 2013.

5. G'anieva D.A. Axborot-kutubxona muassasalarida kitobxonlarni a'naviy-axloqiy tarbiyalashda madaniy-ma'rifiy tadbirlarning roli - T.: "Tafakkur" nashriyoti, 2017.- 440 b.

6. Ahmedova Z. Bola tarbiyasida psixolog maslahatlari. -Toshkent, 2018.